

Vršnjačko nasilje putem interneta i subjektivna dobrobit adolescenata

Marušić, Ivka

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:019807>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za psihologiju
Preddiplomski studij psihologije

Ivka Marušić

**Vršnjačko nasilje putem interneta i subjektivna
dobrobit adolescenata**

Završni rad

Zadar, 2017.

Sveučilište u Zadru
Odjel za psihologiju
Preddiplomski studij psihologije

Vršnjačko nasilje putem interneta i subjektivna dobrobit
adolescenata

Završni rad

Student/ica:
Ivka Marušić

Mentor/ica:
doc. dr. sc. Irena Burić

Zadar, 2017.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Ivka Marušić**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Vršnjačko nasilje putem interneta i subjektivna dobrobit adolescenata** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 16. rujan 2017.

SADRŽAJ

Sažetak	1
Summary	2
1. Uvod	3
1.1. Nasilje na internetu – definicija	3
1.2. Sličnosti i razlike klasičnog nasilja i nasilja na internetu	4
1.3. Istraživanja nasilja na internetu	5
1.3.1. Prevalencija doživljenog i počinjenog nasilja	5
1.3.2. Vrste nasilničkog ponašanja	6
1.3.3. Karakteristike počinitelja i žrtava nasilja	7
1.4. Uloga nasilja na internetu u objašnjenju psihološke dobrobiti žrtava i počinitelja	7
2. Cilj, problemi i hipoteze	8
2.1. Cilj	8
2.2. Problemi i hipoteze	9
3. Metoda	9
3.1. Ispitanici	9
3.2. Mjerni instrumenti	10
3.3. Postupak	11
4. Rezultati	12
4.1. Deskriptivni parametri	12
4.2. Prevalencija doživljenog i počinjenog nasilja na internetu	12
4.3. Najučestalija i najrjeđa ponašanja nasilja na internetu	13
4.4. Povezanost doživljenog/počinjenog nasilja putem interneta sa samopoštovanjem i subjektivnom dobrobiti	15
4.5. Razlike počinjenog/doživljenog nasilja na internetu s obzirom na spol i razred	16
5. Rasprava	17
6. Zaključak	21
7. Literatura	22

Sažetak

Vršnjačko nasilje putem interneta i subjektivna dobrobit adolescenata

Nasilje na internetu se definira kao namjerno agresivno ponašanje pojedinca ili skupine pojedinaca putem tehnoloških medija (društvene mreže, e-mail, mobilne mreže i slično) koje je usmjereno na drugog pojedinca koji se nije u mogućnosti obraniti (Ševčikova, Šmahel i Otavova, 2012). Postoji velika razlika u rezultatima istraživanja, od niskih 4% žrtava nasilja na internetu do visokih 70% (Ybarra i Mitchell, 2004; Juvonen i Gross, 2008; prema Kowalski i Limber, 2013). Istraživači sve više usmjeravaju svoja istraživanja na moguće efekte koje nasilje na internetu može imati na žrtve i počinitelje. Utvrđena je značajna povezanost doživljavanja/činjenja nasilja na internetu s anksioznošću, depresijom te nižim samopoštovanjem i nižim zadovoljstvom životom (Kowalski i Limber, 2014; Moore, Huebner i Hills, 2012).

U ovom istraživanju je ispitana prevalencija nasilja na internetu u drugim i trećim razredima srednjih škola u Zadru, najučestalija i najrjeđa ponašanja, kao i razlike s obzirom na spol i dob ispitanika u doživljenom i počinjenom nasilju na internetu u posljednjih godinu dana. Također su ispitane povezanosti sudjelovanja u nasilju na internetu sa samopoštovanjem i subjektivnom dobrobiti pojedinca (zadovoljstvom životom te pozitivnim i negativnim iskustvima). Istraživanje je provedeno na 126 učenika (80 djevojaka i 46 mladića) drugih i trećih razreda srednje škole.

Rezultati su pokazali kako je 3.36% ispitanika žrtve nasilja na internetu dok su 6.72% ispitanika počinitelji. Ogovaranje se pokazalo kao najčešće doživljeno i počinjeno nasilje na internetu. Dobivena je značajna povezanost između doživljenog i počinjenog nasilja na internetu. Također je dobivena negativna povezanost doživljenog i počinjenog nasilja na internetu sa zadovoljstvom života; pojedinci koji imaju više iskustva sa nasiljem na internetu izvještavaju o nižem zadovoljstvu životom. Utvrđena je i negativna korelacija doživljenog nasilja na internetu i samopoštovanja, pri čemu pojedinci koji više doživljavaju nasilje na internetu imaju niže samopoštovanje. Dobivena je značajna razlika doživljavanja nasilja na internetu između drugih i trećih razreda srednjih škola; učenici trećih razreda izvještavaju o većem broju doživljenih nasilničkih ponašanja na internetu u odnosu na učenike drugih razreda.

Ključne riječi: nasilje na internetu; samopoštovanje; zadovoljstvo životom

Summary

Cyberbullying and the subjective personal well-being

Cyberbullying is defined as a deliberate aggressive behavior of one or more individuals through the use of electronic media (social media, e-mail, mobile network, etc.) that is directed towards an individual who is unable to defend himself (Ševčíkova, Šmahel i Otavova, 2012). There is a big difference between the results of different research and the percentage of cybervictims varies from 4 in one research to a high 70 in another (Ybarra i Mitchell, 2004; Juvonen i Gross, 2008; prema Kowalski i Limber, 2013). Lately, researchers have been focusing their attention on the possible effects that cyberbullying can have on the victims and perpetrators. A significant correlation has been found between the experience and perpetration of cyberbullying with anxiety, depression, lower self-esteem and lower life satisfaction (Kowalski i Limber, 2014; Moore, Huebner i Hills, 2012).

In this research paper we focused on the prevalence of cyberbullying in second and third grade high school students in Zadar as well as the most and least common cyberbullying behaviors. We also searched for differences in cyberbullying experiences based on gender and grade and the correlations of cyber victimization/perpetration with self-esteem and the subjective personal well-being of a person (life satisfaction and positive/negative experiences). The participants of the research were 126 second and third grade high school pupils (80 women and 46 men).

The obtained results show that 3.36% of the participants are cybervictims and 6.72% are cyberbullies. The most common cyberbullying behavior was gossiping. There is a significant positive correlation between cyber victimization and cyber perpetration. A negative correlation was found between cyber victimization / perpetration and life satisfaction; those who have more experience with cyberbullying reported lower life satisfaction. Also, a negative correlation was found between cyber victimization and self-esteem showing that people who have more experience with being on the receiving end of cyberbullying have a lower self-esteem. There is a significant difference in cyber victimization between the pupils from the second and third year; third grade students reported a higher number of experienced cyberbullying behaviors.

Key words: cyberbullying; self-esteem; life satisfaction

1. Uvod

1.1. Nasilje na internetu – definicija

Nasilje među vršnjacima je socijalni problem koji postoji već dugi niz godina te ga se dugo gledalo kao sastavni dio djetinjstva (Limber i Small, 2003). Međutim, u posljednjih par desetljeća ga se počelo ozbiljnije shvaćati i na njega gledati kao sve veći problem koji raste iz godine u godinu. Nasilje među vršnjacima (u daljnjem tekstu klasično nasilje) se definira kao agresivno ponašanje ili namjerno nanošenje štete jednog pojedinca prema drugom pojedincu koji se nije u mogućnosti obraniti te se ponašanje ponavlja kroz vrijeme (Olweus, 1993). Klasično nasilje može biti fizičko (šamaranje, povlačenje za kosu, udaranje šakama i slično) ili verbalno (ruganje, ismijavanje, ogovaranje i slično). Nasilje se odvija između najmanje dvoje ljudi među kojima je jedan počinitelj nasilja, a druga osoba je žrtva, međutim, najčešće su u nasilje indirektno uključeni i drugi pojedinci koji svjedoče nasilju, ali se ne miješaju iz straha da će i oni postati žrtve (Campbell, 2005). U posljednjih nekoliko godina, razvila se nova vrsta vršnjačkog nasilja koja se širi usporedno sa razvojem tehnologije i širenjem internetske mreže – nasilje na internetu (cyber nasilje ili cyberbullying).

Tijekom posljednja dva desetljeća sve veći broj pojedinaca se koristi internetom u različite svrhe (poslao, škola, zabava, komunikacija i slično). Sa porastom broja korisnika interneta sve veći broj pojedinaca ga koristi kao kanal za izbacivanje agresije i frustracija (Kowalski, Giumetti, Schroeder i Lattanner, 2014). Nasilje na internetu se definira preko Olweusonove definicije klasičnog nasilja kao namjerno agresivno ponašanje pojedinca ili skupine pojedinaca putem tehnoloških medija (društvene mreže, e-mail, mobilne mreže i slično) koje je usmjereno na drugog pojedinca koji se nije u mogućnosti obraniti (Ševčikova, Šmahel i Otavova, 2012).

Neka ponašanja koja su karakteristična za klasično nasilje se mogu pronaći i u nasilju na internetu kao što su vrijeđanje, nazivanje pogrđnim imenima, omalovažavanje, širenje glasina i neistina, izbacivanje iz grupe i slično. Međutim, neka ponašanja su karakteristična za nasilje na internetu kao na primjer, photoshop (uređenje slike na pogrđan način), snimanje pojedinca bez njegovog znanja i objavljivanje na internetu, hakiranje nečije stranice i korištenje njihovog identiteta bez znanja te osobe (Hobbs, 2009). Willard (2004; prema Li, 2010) je nasilna ponašanja na internetu podijelio u sedam kategorija s obzirom na prirodu ponašanja:

1. Iskazivanje ljutnje (flaming) – slanje vulgarnih i ljutih poruka privatno pojedincu ili skupini pojedinaca
2. Uznemiravanje (harassment) – opetovano slanje uvredljivih poruka nekome
3. Praćenje na internetu (cyberstalking) – uznemiravanje koje uključuje prijetnje
4. Klevetanje (denigration) – objavljivanje štetnih, neistinitih ili okrutnih izjava o jednom pojedincu drugima
5. Pretvaranje (masquerade) – korištenje tuđeg identiteta i slanje ili objavljivanje stvari zbog kojih bi ta osoba bila u lošem svjetlu ili bi mogla biti u problemima
6. Otkrivanje i prijevarena (outing and trickery) – slanje privatnih, sramotnih ili osjetljivih informacija o pojedincu drugima. Često se manipulacijom (prevarom) dolazi do informacija koje se zatim prosljeđuju drugima.
7. Isključivanje (exclusion) – namjerni postupci putem kojih se nekog pojedinca izbacuje iz neke online grupe

Bilo koja internetska stranica koja omogućava razmjenu informacija između pojedinaca (poruke, komentari, slike) može poslužiti kao prostor na kojem će se odvijati nasilje na internetu. Nasilje na internetu se najčešće odvija putem e mail-a, chat roomova, društvenih mreža (Facebook, Instagram, Ask.fm, i slično), mobilnih uređaja (SMS ili MMS poruke), blogova, online igrica i slično (Hinduja i Patchin, 2009).

1.2. Sličnosti i razlike klasičnog nasilja i nasilja na internetu

Autori navode različiti broj sličnosti klasičnog nasilja i nasilja na internetu, a većina njih se slaže oko postojanja triju glavnih zajedničkih karakteristika. U obje vrste nasilja postoji agresivno ponašanje (1) koje se ponavlja kroz vrijeme (2) te između pojedinaca koji su uključeni u nasilje postoji neravnomjerna raspodjela moći (žrtva i počinitelj) (3) (Hunter, Boyle i Warden, 2007). Neravnomjerna raspodjela moći se u klasičnom nasilju najčešće očituje u razlici fizičkih, socijalnih ili psiholoških karakteristika pojedinaca, međutim to ne mora biti slučaj u nasilju na internetu gdje se razlika jako često očituje u tehničkoj superiornosti počinitelja u odnosu na žrtvu. Uz spomenute sličnosti postoje brojne razlike klasičnog i cyber nasilja.

Jedna od glavnih razlika je mjesto i vrijeme odvijanja. Klasično nasilje se odvija licem u lice ili preko posrednika (glasnine, ogovaranja) te se najčešće odvija tijekom školskih sati što omogućuje pojedincu da na kraju školskog dana ode doma (sigurna zona) i makne se od nasilja. Međutim, nasilje na internetu se odvija putem medija – internet. Internet je

online svijet koji je svugdje i prati žrtvu gdje god da ide. U slučaju nasilja na internetu ne postoji sigurna zona u koju se žrtva može odvojiti te je nasilje prisutno 24 sata na dan. Kod klasičnog nasilja efekt je ograničen na pojedince koji su u tom trenutku prisutni i uvijek postoji mogućnost da će se netko umiješati i pomoći pojedincu. Ovo nije slučaj sa nasiljem na internetu gdje postoji puno veći domet u odnosu na klasično nasilje i puno je manja vjerojatnost da netko može zaštititi žrtvu od počinitelja. Dok je klasično nasilje ograničeno na područje na kojem se nasilje odvija u nasilju na internetu ne postoje zemljopisne granice. Počinitelj nasilja, a i publika koja prati razvoj nasilja (i nerijetko sudjeluje u njemu) može biti iz bilo kojeg dijela svijeta.

Još jedna od velikih razlika ovih dviju vrsta nasilja leži u identitetu počinitelja. U slučaju klasičnog nasilja, identitet počinitelja je najčešće poznat te je moguće prijaviti pojedinca koji će zatim snositi posljedice svojih djela. Međutim, u nasilju na internetu identitet počinitelja je rijetko poznat. U online svijetu je puno lakše sakriti vlastiti identitet (na primjer, tuđi ili lažni profil) i često je teško otkriti pravi identitet počinitelja. Sama anonimnost često dovodi do početka nasilja jer pojedinci koji imaju osjećaj da su anonimni često govore ili rade stvari koje u drugim okolnostima ne bi činili (Postmes i Spears, 1998). Osim što anonimnost omogućava pojedincima da budu slobodniji u svojem govoru i djelima, također onemogućava počiniteljima da svjedoče posljedicama svojih djela. U klasičnom nasilju počinitelji mogu vidjeti na koji način žrtve reagiraju i vidjeti posljedice svojih postupaka te može doći do razvoja empatije i krivnje i samim time i do promjene ponašanja. Razvoj empatije nije prisutan u nasilju na internetu jer počinitelji ne mogu vidjeti na koji način njihove žrtve reagiraju niti mogu vidjeti koju štetu njihovi postupci imaju (Sourander i sur., 2010).

1.3. Istraživanja nasilja na internetu

U posljednjih nekoliko godina porastao je broj istraživanja kojima se ispituje učestalost nasilja na internetu. Većina istraživanja se usmjerava na ispitivanje prevalencije žrtava i počinitelja, kao i ispitivanje najučestalijih ponašanja.

1.3.1. Prevalencija doživljenog i počinjenog nasilja

Iako mnogi smatraju da je broj žrtava/počinitelja nasilja na internetu u porastu, tvrdnju je teško potvrditi. Jedan od problema uspoređivanja različitih istraživanja na ovom području je u tome što različiti istraživači na različiti način operacionalno definiraju cyber nasilje. Dok neki istraživači definiraju točan uređaj i stranicu preko kojeg je došlo do nasilja

uključujući i vrste ponašanja koje nasilje na internetu podrazumijeva (Riebel, Jager i Fischer, 2009; Sbarbaro i Enyeart Smith, 2011; Li, 2008), drugi istraživači ga definiraju kao nasilje koje se odvija putem interneta ili tehnoloških uređaja te kroz analizu detaljnije spominju moguća ponašanja (Snell i Englander, 2010; Kessel Schmeider, O'Donnell, Stueve i Coulter, 2012). Također, u nekim istraživanjima se ispituje doživljeno i počinjeno nasilje u posljednjim tjednima (Patchin i Hinduja, 2011), u nekima u posljednjih mjesec dana (Patchin i Hinduja, 2010), drugi pak u zadnjih nekoliko mjeseci (Kowalski i Limber, 2007) ili godinu dana (Đuraković, Šincek i Humer, 2014), a rijetki čak ispituju kroz cijeli život (Erdur-Baker i Kavsut, 2007). Između istraživanja također varira i dob ispitanika od osnovnoškolaca (Hobbs, 2009) do prvih godina fakulteta (Schenk i Freumouw, 2012) kao i određenje o tome koliko često se je ponašanje trebalo pojaviti da bi se pojedinca smatralo žrtvom ili počiniteljem (Kowalski, Giumetti, Schroeder i Lattanner, 2014).

Postoji velika razlika u rezultatima istraživanja prevalencije nasilja na internetu te se u jednom istraživanju može pronaći niskih 4% žrtava nasilja na internetu dok u drugom iznosi preko 70%. Istraživači smatraju da je toliko velika razlika između istraživanja dijelom rezultat različitih načina definiranja nasilja, vremenskog perioda, dobi i prevalencije ponašanja, kao i rezultat stvarnih razlika u prevalenciji nasilja na internetu na različitim područjima i raznim kulturama (Ybarra i Mitchell, 2004; Juvonen i Gross, 2008; prema Kowalski i Limber, 2013). U jednoj meta-analizi (Kowalski, Giumetti, Schroeder i Lattanner, 2014) uspoređeni su rezultati velikog broja istraživanja te je dobiveno da je postotak žrtava/počinitelja nasilja na internetu kreće u rasponu od 10 do 40%.

1.3.2. Vrste nasilničkog ponašanja

Istraživači su se također usmjerili na ispitivanje koja ponašanja su najučestalija. Prema Li (2006; prema Hobbs, 2009) najčešća su ponašanja slanje uznemirujućih i nepristojnih poruka, uređenje tuđe fotografije na pogrdan način kao i snimanje drugih u nepovoljnim situacijama i stavljanje snimke online. Istraživanje Hrabrog telefona (2004; prema Đuraković, Šincek i Humer, 2014) je otkrilo da djeca izvještavaju o korištenju tuđih informacija na internetu, objavljivanju slika ili snimki sa ciljem izrugivanja drugima, lažnom predstavljanju, grubom govoru u ime drugih kao te slanju uznemirujućih i prijetećih poruka. Đuraković, Šincek i Humer (2014) su u svojem istraživanju na vinkovačkim srednjoškolicima dobili da je preko 80% ispitanika ogovaralo ili bilo ogovarano na internetu, preko 75% se rugalo drugima ili su im se rugali te je preko 60% njih ismijavalo ili bilo ismijavano s obzirom na podijeljene podatke. Najrjeđa ponašanja su

bila hakiranje tuđih stranica, uređivanje fotografija na uvredljiv način i prisilan razgovor o seksu.

1.3.3. Karakteristike počinitelja i žrtava nasilja

Osim ispitivanja zastupljenosti nasilja kao i raznih ponašanja, istraživači su u svojim istraživanjima ispitivali moguće razlike s obzirom na spol, dob i motivaciju pojedinaca. S obzirom na spol pojedinaca rezultati istraživanja su nekonzistentna. Neka istraživanja su dobila da se žene češće upuštaju u nasilje na internetu (Kowalski i Limber, 2007) te to objašnjavaju time što je nasilje na internetu vrsta indirektna agresije u koju se žene češće upuštaju u odnosu na muškarce (Dilmac, 2009). Drugi su dobili da su muškarci češće uključeni u nasilje na internetu te to objašnjavaju time što se muškarci više i češće bave tehnologijom u odnosu na žene (Li, 2010), a neki istraživači nisu dobili razliku između spolova (Hinduja i Patchin, 2008). S obzirom na kontradiktornost dosadašnjih istraživanja, nije moguće donijeti konkretan zaključak o razlici u spolu te će to biti jedno od pitanja koje će se pokušati odgovoriti u ovom istraživanju. Iako nisu mnogi ispitivali razliku u učestalosti doživljavanja/činjenja nasilja na internetu s obzirom na dob, Smith i sur. (2008) su u svojem istraživanju dobili da su se stariji češće upuštali u nasilje na internetu u odnosu na mlađe pojedince dok su Wang, Iannotti i Nansel (2009) u svojem istraživanju dobili obrnuti obrazac (mlađi su češće bili uključeni u nasilje na internetu). Međutim, u svojem drugom istraživanju Smith i sur. (2008) nisu dobili značajnu razliku s obzirom na dob te isto kao i kod spola, ne postoji mogućnost da se donese jednoznačan zaključak. U ovom istraživanju će se također ispitati razlika između starijih i mlađih ispitanika, to jest između učenika drugih i trećih razreda.

1. 4. Uloga nasilja na internetu u objašnjenju psihološke dobrobiti žrtava i počinitelja

Postoji velik broj istraživanja koji su ispitivali utjecaj klasičnog nasilja na dobrobit pojedinca. Dobiveno je da pojedinci koji su žrtve klasičnog nasilja imaju lošiji školski uspjeh i odnose sa pojedincima u školi (Ybarra, Diener-West i Leaf, 2007), veće razine anksioznosti i depresije, niže samopoštovanje (Kowalski i Limber, 2013) kao i niže zadovoljstvo životom (Bilić, Flander i Rafajac, 2014). S obzirom na pronađene negativne efekte klasičnog nasilja, istraživači sve više usmjeravaju svoja istraživanja na moguće efekte koje nasilje na internetu može imati kako na žrtvu tako i na počinitelje. Kowalski i Limber (2014) su u svojem istraživanju dobili značajne povezanosti doživljavanja/činjenja

nasilja na internetu sa višom razinom anksioznosti i depresije, problemima sa zdravljem, nižim akademskim postignućem i nižom razinom samopoštovanja.

Rosenberg (1965; prema Patchin i Hinduja, 2010) je definirao samopoštovanje kao subjektivno pozitivan ili negativan stav koji pojedinac ima o sebi. Smatra da kod pojedinaca postoji potreba da se očuva, zaštiti i poveća samopoštovanje (Rosenberg, 1989). Dva važna prediktora samopoštovanja su mogućnost kontrole okoline i prihvaćanje od strane drugih. Putem interneta i internetskih stranica, mladi su u mogućnosti zadovoljiti obje potrebe. Mogu kontrolirati način kojim se predstavljaju drugima, sami odabiru što će otkriti, a što zadržati za sebe što im omogućava da eksperimentiraju s raznim identitetima usput prateći povratnu informaciju svojih vršnjaka što posredno može dovesti do povećanja samopoštovanja (Valkenburg i Peter, 2010). Istraživanja su pokazala da, kao i u slučaju sa klasičnim nasiljem, pojedinci koji imaju iskustva sa nasiljem na internetu imaju nižu razinu samopoštovanja u odnosu na pojedince koji nemaju iskustva s nasiljem (Patchin i Hinduja, 2010; Kowalski i Limber, 2014).

Neki istraživači su ispitivali zadovoljstvo životom pojedinaca koji su sudionici nasilja na internetu. Zadovoljstvo životom se definira kao subjektivna evaluacija pojedinačne kvalitete života u cjelini ili u određenim aspektima. Veće zadovoljstvo životom se postiže zadovoljavanjem osnovnih potreba pojedinaca kao što su ostvarenje važnih ciljeva, želja i potreba (Bilić, Flander i Rafajac, 2014). Zadovoljstvo životom ima velik utjecaj na ponašajna i psihološka stanja pojedinca. Istraživanja su pokazala da je visoko zadovoljstvo života pozitivno povezano sa školskim uspjehom, psihološkom dobrobiti pojedinca i dobrim interpersonalnim odnosima, dok je negativno povezan sa visokom razinom stresa, pušenjem, konzumiranjem alkohola i drugih opojnih sredstava (Gilman i Huebner, 2006; Strine i sur.; prema Hobbs, 2009). Dobiveno je da visoko zadovoljstvo životom i jaka socijalna potpora pomažu zaštititi pojedinca od negativnih posljedica povezanih sa klasičnim nasiljem i nasiljem na internetu. U istraživanju Moore, Huebner i Hills (2012) je dobiveno da pojedinci koji imaju više iskustva sa nasiljem na internetu ujedno izvještavaju o nižem zadovoljstvu životom.

2. Cilj, problemi i hipoteze

2.1. Cilj

U ovom istraživanju će se ispitati prevalencija nasilja na internetu u drugim i trećim razredima srednjih škola u Zadru, najučestalija i najrjeđa ponašanja, kao i razlike s

obzirom na spol i dob ispitanika u doživljenom i počinjenom nasilju na internetu u posljednjih godinu dana. Također će se ispitivati povezanosti sudjelovanja u nasilju na internetu sa samopoštovanjem i subjektivnom dobrobiti pojedinca (zadovoljstvom životom te pozitivnim i negativnim iskustvima).

2.2. Problemi i hipoteze:

Problem 1 Ispitati učestalost počinjenog i doživljenog nasilja putem interneta u posljednjih godinu dana te ustanoviti koja nasilna ponašanja su najviše odnosno najmanje učestala.

Hipoteza 1 S obzirom na rezultate dosadašnjih istraživanja, prosjek činjenja i doživljavanja nasilja putem interneta bi se trebao kretati u intervalu od 20% do 40% u uzorku (Đuraković, Šincek i Humer, 2014).

Problem 2 Ispitati povezanost učestalosti počinjenog i doživljenog nasilja putem interneta sa samopoštovanjem i subjektivnom dobrobiti (zadovoljstvom životom te pozitivnim i negativnim iskustvima).

Hipoteza 2 Istraživanja su pokazala kako nasilje putem interneta može negativno djelovati na pojedinca u mnogim aspektima njegovog života, poput samopoštovanja i zadovoljstva životom te se očekuje da će pojedinci koji češće doživljavaju/vrše nasilje na internetu imati niže samopoštovanje (Patchin i Hinduja, 2010) i zadovoljstvo životom (Moore, Huebner i Hills, 2012).

Problem 3 Ispitati spolne razlike i razlike među razredima u učestalosti počinjenog i doživljenog nasilja putem interneta.

Hipoteza 3 S obzirom na kontradiktorne rezultate u dosadašnjim istraživanjima, jasnu hipotezu o smjeru razlika u učestalosti počinjenog i doživljenog nasilja nije moguće postaviti.

3. Metoda

3.1. Ispitanici

U istraživanju je sudjelovalo $N = 126$ ispitanika (80 djevojaka i 46 mladića). Sudionici su bili učenici drugih i trećih razreda srednjih škola u Zadru. Iz analize su izbačeni rezultati sedmero ispitanika koji nisu odgovorili na sve čestice upitnika te su imali nepotpune rezultate. U daljnjoj analizi korišteni su rezultati preostalih 119 ispitanika.

3.2. Mjerni instrumenti

Skala doživljavanja i činjenja nasilja preko interneta (Đuraković, Šincek i Humer, 2014; *Cyber victim and bullying scale*, Cetin, Yaman i Peker, 2011) – Skala mjeri učestalost doživljenog i počinjenog nasilja na internetu u posljednjih godinu dana. Sastoji se od dvije subskale, pri čemu prva subskala, doživljeno nasilje na internetu, sadrži 22 čestice (na primjer „U razgovoru sa mnom ili o meni na internetu koristili su uvredljive izraze i simbole.“), dok druga subskala, počinjeno nasilje na internetu, sadrži 21 česticu (na primjer „Druge sam na internetu nazivao/la nadimcima koji ih uznemiruju.“) . Zadatak sudionika je da na skali od 1 (nikad) do 5 (uvijek) procijene je li im se opisano ponašanje dogodilo (za prvu subskalu) ili jesu li počinili spomenuto ponašanje (za drugu subskalu) u proteklih godinu dana? Konačan rezultat se računa kao suma rezultata pojedinih čestica (može se koristiti i prosjek) te viši rezultat upućuje na više doživljenog/počinjenog nasilja. Prihvaćena vrijednost preko koje se zaključuje o aktivnom sudjelovanju u nasilju na internetu za prvu subskalu 44, a za drugu 42. Vrijednost je predložena kao minimum koji je potreban da se sudionik može identificirati kao žrtva/počinitelj nasilja na internetu, dakle kada označi vrijednost 2 ili više za svaku pojedinu tvrdnju. Koeficijent pouzdanosti za skalu *Doživljavanje nasilja na internetu* iznosi 0,91, a za skalu *Činjenje nasilja na internetu* iznosi 0,92.

Skala zadovoljstva životom (Komšo i Burić, 2016; *Satisfaction with Life Scale, SWLS*, Diener, Emmons, Larsen i Griffin, 1985) – Skala se sastoji od 5 čestica koje mjere globalnu procjenu pojedinčevog zadovoljstva životom (na primjer „U više aspekata moj život je blizak idealnom“). Od ispitanika se traži da na skali od 1 (Uopće se ne slažem) do 7 (U potpunosti se slažem) procjene stupanj slaganja sa pojedinom tvrdnjom/česticom. Rezultat se formira kao suma procjena na pojedinoj čestici te viši rezultat upućuje na veće zadovoljstvo životom. Koeficijent pouzdanosti skale iznosi 0.87.

Skala samopoštovanja (Bezinović, 1988; *Rosenberg Self-esteem Scale, RSE*, Rosenberg, 1965) – Skala se sastoji od 10 čestica (na primjer, „Osjećam da sam isto toliko sposoban koliko i drugi“) i zadatak ispitanika je da na skali od 1 (Uopće se ne odnosi na mene) do 5 (U potpunosti se odnosi na mene) procjeni koliko se pojedina tvrdnja odnosi na njega. Rezultat se generira zbrajanjem pojedinčevog odgovora na pojedinoj čestici s tim da je potrebno obrnuto bodovati odgovore na 2., 3., 4., 6. i 9. čestici . Viši rezultat upućuje na višu razinu samopoštovanja. Koeficijent pouzdanosti iznosi od 0.77 do 0.88 zavisno od uzorka.

Skala pozitivnih i negativnih iskustava (Komšo i Burić, 2016; *Scale of Positive and Negative Experience, SPANE*, Diener, Oishi i Lucas, 2009) – Skala se sastoji od 12 čestica koje su podijeljene u dvije subskale: šest čestica se odnosi na pozitivne osjećaje (na primjer, „Dobro“) dok ostalih šest ispituje negativne osjećaje (na primjer, „Loše“). Zadatak ispitanika je da na skali od 1 (nikad) do 5 (uvijek) procjene svoja iskustva u posljednja četiri tjedna. Rezultat se može računati odvojeno za pojedinu subskalnu (posebno za pozitivna i negativna iskustva). Također je moguće rezultat računati zajedno tako da se od rezultata na subskali negativnih iskustava oduzmu rezultati na subskali pozitivnih iskustava (varira od -24 do 24). Koeficijent pouzdanosti za skalu pozitivnih iskustava iznosi 0.89, a za skalu negativnih iskustava iznosi 0.84.

3.3. Postupak

Istraživanje je provedeno tijekom redovne nastave nakon prethodnog dogovora s ravnateljem i psihologom ili pedagogom pojedine škole. Prije provedbe, sudionicima je objašnjena svrha istraživanja te je naglašeno da je istraživanje u potpunosti anonimno i dobrovoljno (što je također bilo naznačeno na početnoj stranici upitnika) i da u bilo kojem trenutku mogu odustati od sudjelovanja. Također je naglašeno da se u slučaju potrebe mogu javiti svojem školskom psihologu/pedagogu. Nakon što su prihvatili sudjelovati u istraživanju, svakom ispitaniku je dana omotnica s upitnikom. Kako bi se sudionicima dodatno osigurala anonimnost i privatnost, pojedinci koji su sjedili u neposrednoj blizini su imali obrnuti redoslijed skala unutar upitnika. Ispunjavanje upitnika je u prosjeku trajalo deset minuta. Na kraju je istraživač zahvalio sudionicima na sudjelovanju te ih je uputio kod školskog psihologa/pedagoga kojem je dana mail adresa istraživača u slučaju da budu imali dodatnih pitanja ili briga u vezi istraživanja.

Uputa – Pred vama se nalazi omotnica unutar koje je upitnik. Molimo vas da pažljivo pročitate svaku uputu i da odgovarate što iskrenije možete. U slučaju bilo kakvih pitanja slobodno podignite ruku te će ispitivač doći do vašeg mjesta. Istraživanje je u potpunosti anonimno i dobrovoljno te u bilo kojem trenutku imate pravo odustati. Rezultati će se koristiti isključivo u svrhu provedbe završnog rada. Kada završite sa ispunjavanjem upitnika, molimo vas da vratite upitnik u omotnicu (samo zatvoriti, ne zalijepiti) te da mirno i u tišini pričekate na svojem mjestu dok ostali učenici ne završe.

4. Rezultati

4.1. Deskriptivni parametri

U tablici 1 su prikazani deskriptivni parametri rezultata dobivenih u istraživanju. Uz minimalni i maksimalni rezultat (raspon rezultata), aritmetičke sredine (dobivene na temelju aritmetičkih sredina pojedinog rezultata) i standardne devijacije, u tablici su također prikazani rezultati Kolmogorov-Smirnovljevog testa, kao i asimetričnost i spljoštenost distribucija u svrhu ispitivanja normalnosti distribucija rezultata.

Tablica 1 Deskriptivni parametri (minimum/maksimum, aritmetička sredina, standardna devijacija, Kolmogorov-Smirnovljev test, asimetričnost i spljoštenost) rezultata doživljavanja i činjenja nasilja na internetu, zadovoljstva životom i samopoštovanja (N=119).

	Min-Max	M	SD	K-S	asimetričnost	spljoštenost
doživljeno nasilje	1 - 2.95	1,32	0.34	0.18*	1.60	3.74
počinjeno nasilje	1 – 2.9	1.33	0.37	0.19*	1.92	4.38
zad. životom	1 – 7	5.13	1.16	0.10	-0.81	0.97
samopoštovanje	2 – 5	3.81	0.67	0.11	-0.48	-0.17
poz iskustva	1.83 – 5	4.03	0.60	0.15*	-0.75	1.06
neg iskustva	1.2 - 4.5	2.52	0.68	0.09	0.44	-0.09

* $p < 0.05$

Iz tablice 1 je vidljivo da rezultati doživljenog/ počinjenog nasilja značajno odstupaju od normalne distribucije, te su pozitivno asimetrične i leptokurtične. Rezultati su potvrđeni provedbom Kolmogorov-Smirnovljenog testa za subskalu *Doživljavanje nasilja na internetu* ($d=0.18$, $p < 0.01$) i subskalu *Činjenje nasilja na internetu* ($d=0.19$, $p < 0.01$). U daljnjoj analizi rezultata, korišteni su statistički postupci koji su u skladu s tim podacima (neparametrijska statistika).

4.2. Prevalencija doživljenog i počinjenog nasilja na internetu

Da bi se ispitala prevalencija doživljenog i počinjenog nasilja na internetu u posljednjih godinu dana, izračunati su postotci pojavljivanja pojedinih skupina rezultata. Rezultati su podijeljeni u tri kategorije: nikada, umjereno i često. Kategorija *Nikada* je određena postignutim minimalnim rezultatom što označava da su pojedinci na sve čestice unutar skale zaokružili minimalnu vrijednost 1 (nikada) te je njihov rezultat 22 na skali doživljenog nasilja ili 21 na skali počinjenog nasilja. Kategorija *Često* je određena rezultatom 44 na skali doživljenog nasilja ili 42 na skali počinjenog nasilja. Vrijednost je predložena od strane autora skale kao minimum koji je potreban da se sudionik može

identificirati kao žrtva/počinitelj nasilja na internetu jer se taj rezultat postiže zaokruživanjem vrijednosti 2 (rijetko) na svakoj tvrdnji ili pak vrijednost 2 ili više na većem broju čestica. Pojedinci koji su postigli rezultat u intervalu od 22-44 na skali počinjenog nasilja ili u intervalu 21-42 na skali doživljenog nasilja su u kategoriji *Umjereno* čime se smatra da su doživjeli određenu razinu nasilja, ali u umjerenom mjeri.

Tablica 2 Postotak učenika koji su bili izloženi ili počinili nasilje s obzirom na frekvenciju nasilnih oblika ponašanja

	Nikada	Umjereno	Često
Doživljeno nasilje na internetu	19.33%	77.31%	3.36%
Počinjeno nasilje na internetu	15.12%	78.16%	6.72%

Svega 3.36 % (četvero ispitanika) je imalo rezultat jednak ili veći od 44 čime ih se smatra žrtvama nasilja na internetu, a ukupno je 6.72% (sedmero) ispitanika postiglo rezultat veći ili jednak 42 čime ih se smatra počiniteljima nasilja na internetu (nasilnicima). Utvrđeno je da 19.33% pojedinaca nije doživjelo nijedan oblik nasilja na internetu u posljednjih godinu dana, a 15.12% nije počinilo nijedan oblik nasilja. Najviše je onih u kategoriji umjerenog nasilja; 78.16% pojedinaca je počinilo neki oblik nasilja, dok je 77.31% pojedinaca doživjelo različite oblike nasilja.

4.3. Najučestalija i najrjeđa ponašanja nasilja na internetu

U tablici 3 su prikazani najučestalije i najrjeđe doživljeni oblici nasilja na internetu u uzorku, a u tablici 4 su prikazana najučestalija i najrjeđa počinjena oblika nasilja. Čestice su odabrane na temelju frekvencije odgovora 1 (nikada). Što je manja frekvencija odgovora „nikada“, veći broj ispitanika je za određenu česticu odgovorio da je doživio/počinio spomenuto nasilje, a sa povećanjem frekvencije odgovora „nikada“, ponašanje se rjeđe pojavljuje. Tri čestice koje su imale najmanju frekvenciju odgovora „nikada“ su klasificirane kao najučestalija doživljena i počinjena ponašanja, a tri čestice sa

najvećom frekvencijom odgovora „nikada“ su klasificirane kao najrjeđe doživljena ponašanja. U slučaju najrjeđe počinjenih ponašanja, odabrane su četiri čestice jer su dvije od njih imale istu frekvenciju odgovora „nikada“.

Tablica 3 Najučestalije i najrjeđe čestice skale doživljenog nasilja na internetu

	Čestica	Učestalost
Najučestalije	Ogovarali su me na internetu	49%
	Širili su neistine o meni na internetu	33.62%
	Slali su mi slike ili druge materijale seksualnog sadržaja	34.45%
Najrjeđe	Dijelili su moje video snimke na internetu bez mog dopuštenja	6.73%
	Pisali su uvredljive komentare ispod mojih objava na internetu	9.25%
	Objavili su privatne, osjetljive ili sramotne informacije o meni	10.93%

*Postotak prikazuje postotak pojedinaca koji su na prikazanoj tvrdnji zaokružili broj veći od 1 (nikada)

Tablica 4 Najučestalije i najrjeđe čestice skale činjenja nasilja na internetu

	Čestica	Učestalost
Najučestalije	Ogovarao/la sam druge na internetu	69.75%
	Ismijavao/la sam sadržaje koje bi drugi objavili na internetu	53.78%
	Rugao/la sam se drugima na internetu.	37.82%
Najrjeđe	Namjerno sam slao/la viruse e-mailom	0.84%
	Provalio/la sam na tuđe profile/račune na internetu kako bi nešto ružno objavio/la u tuđe ime ili brisao/la neke ranije objave te osobe	5.05%
	Dijelio/la sam slike seksualnog sadržaja na internetu / Pisao/la sam drugima uvredljive komentare ispod objava na internetu	6.73%

*Postotak prikazuje postotak pojedinaca koji su na prikazanoj tvrdnji zaokružili broj veći od 1 (nikada)

Ogovaranje je najčešće doživljeno i počinjeno nasilje na internetu u uzorku. Gotovo 50% ispitanika je bilo ogovarano putem interneta, dok je čak 70% ispitanika ogovaralo druge. Druga dva najčešće doživljena oblika nasilja su primanje materijala seksualnog sadržaja i doživljaj širenja neistine o njima putem mreže. Ispitanici su uz ogovaranje, izvijestili i o čestom ruganju drugima i ismijavanju sadržaja koji su pojedinci objavlivali. Ispitanici su najmanje doživljavali širenje video snimki na kojima su oni bez njihovog dopuštenja, uvredljive komentare ispod njihovih objava i objavljivanje sramotnih ili privatnih

informacija o njima od strane drugih. Kao i kod doživljenog nasilja, među najrjeđe počinjenim nasiljima se nalazi pisanje uvredljivih komentara ispod tuđih objava. Također, mali broj ispitanika je slao/la viruse drugima putem elektronične pošte, provaljivalo u tuđe profile ili slalo slike seksualnog sadržaja.

4.4. Povezanost doživljenog/počinjenog nasilja putem interneta sa samopoštovanjem i subjektivnom dobrobiti

Da bi se ispitala povezanost doživljenog i počinjenog nasilja na internetu u posljednjih godinu dana sa samopoštovanjem i subjektivnom dobrobiti pojedinca (zadovoljstvo životom te pozitivna i negativna iskustva), izračunate su povezanosti između mjerenih varijabli. Korišten je Spearmanov koeficijent korelacije, s obzirom da distribucija odstupa od normalne.

Tablica 5 Prikaz Spearmanovog koeficijenta korelacije – povezanost doživljenog i počinjenog nasilja na internetu, zadovoljstva životom, samopoštovanja i pozitivnih i negativnih iskustava

	žrtve	počinitelji	zad. životom	samopoštovanje	poz iskustva	neg iskustva
žrtve	-	.66*	-.20*	-.20*	-.12	.12
počinitelji		-	-.18*	-.04	-.06	.04

* $p < 0.05$

Dobivena je statistički značajna umjerena pozitivna korelacija između doživljenog i počinjenog nasilja na internetu; pojedinci koji imaju viši rezultat na skali doživljavanja nasilja na internetu ujedno imaju i viši rezultat na skali počinjenog nasilja na internetu. Dobivena je statistički značajna niska negativna korelacija doživljenog i počinjenog nasilja na internetu sa zadovoljstvom života; pojedinci koji su postigli veći rezultat na skali doživljenog i počinjenog nasilja na internetu su ujedno postigli niži rezultat na skali zadovoljstva životom. Dobivena je statistički značajna niska negativna korelacija doživljenog nasilja na internetu i samopoštovanja; pojedinci koji su postigli viši rezultat na skali doživljavanja nasilja na internetu su ujedno postigli niži rezultat na skali samopoštovanja. Nije dobivena statistički značajna povezanost počinjenog nasilja na internetu i samopoštovanja. Nije dobivena statistički značajna korelacija počinjenog i doživljenog nasilja na internetu s pozitivnim/negativnim iskustvima.

4.5. Razlike počinjenog/doživljenog nasilja na internetu s obzirom na spol i razred

Da bi se ispitale razlike u doživljenom i počinjenom nasilju na internetu u posljednjih godinu dana s obzirom na spol i razred sudionika, izračunati su Mann-Whitneye-vi rang testovi čiji su rezultati prikazani u tablicama 6 i 7.

Tablica 6 Mann-Whitney-ev test - prikaz razlika u doživljenom nasilju na internetu s obzirom na spol i razred

		N	suma rangova	Z	p
spol	djevojke	77	4947	1,815	0,069
	mladići	42	2193		
razred	drugi	61	3274	-2,049*	0,04*
	treći	58	3866		

* $p < 0.05$

Dobivena je statistički značajna razlika doživljavanja nasilja na internetu između drugih i trećih razreda srednjih škola; učenici trećih razreda izvještavaju o većem broju doživljenih nasilničkih ponašanja na internetu u odnosu na učenike drugih razreda. Nije dobivena statistički značajna razlika doživljavanja nasilja na internetu između spolova (mladići i djevojke). Međutim, može se uočiti da je razlika gotovo statistički značajna jer je p vrijednost blago veća od konvencionalnih 0.05. Uzimajući to u obzir, može se uočiti da su žene izvijestile o nešto većem broju doživljenog nasilja u odnosu na muškarce, iako dobivena razlika nije bila statistički značajna.

Tablica 7 Mann-Whitney-ev test - prikaz razlika u počinjenom nasilju na internetu s obzirom na spol i razred

		N	suma rangova	Z	p
spol	djevojke	77	4734	0,631	0,53
	mladići	42	2400		
razred	drugi	61	3372,5	-1,525	0,12
	treći	58	3767,5		

Nije dobivena statistički značajna razlika počinjenog nasilja na internetu s obzirom na spol (mladići i djevojke) i razred (drugi i treći).

5. Rasprava

Cilj provedenog istraživanja je bio ispitati prevalenciju doživljenog i počinjenog nasilja na internetu u drugim i trećim razredima srednjih škola u Zadru u posljednjih godinu dana. U svrhu odgovora na prvi postavljeni problem izračunati su postotci učenika koji su bili izloženi ili počinili nasilje s obzirom na frekvenciju nasilnih oblika ponašanja. Dobiveno je da manje od 20% ispitanika nije doživjelo ili počinilo ni jedan oblik nasilja na internetu u posljednjih godinu dana, dok je 3.36% ispitanika klasificirano kao žrtve nasilja na internetu, a 6.72% ispitanika su počinitelji nasilja na internetu. Dobivenim rezultatima se odbacuje postavljena hipoteza kojom se pretpostavljalo da će se prevalencija nasilja na internetu kretati u rasponu od 20 do 40% unutar uzorka. Dobiveni rezultati nisu u skladu sa istraživanjem Đuraković, Šincek i Humer (2014) gdje je korištena ista skala za ispitivanje nasilja te su oni dobili prevalenciju nasilja od oko 25%. Rezultati su više u skladu sa istraživanjem Erdur-Bakera i Kavuta (2007) u kojem je dobiveno da se prevalencija žrtava nasilja na internetu kreće u rasponu od 3.1 do 30.1 dok se prevalencija počinjenog nasilja kreće u rasponu od 4.4 – 28.3. Međutim, važno je naglasiti da su oni u svojem istraživanju ispitivali izloženost nasilju na internetu tijekom cijelog života pojedinca dok se u ovom istraživanju ispitivala izloženost nasilju tijekom razdoblja od jedne godine (prema Kowalski, Giumetti, Schroeder i Lattanner. 2014). U raznim istraživanjima je dobivena prevalencija žrtava i počinitelja nasilja na internetu ispod 10% (Wang, Lamot i Luk, 2010; Wachs, 2012; Sourdander i sur, 2012; prema Kowalski, Giumetti, Schroeder i Lattanner. 2014).

Istraživanja se međusobno razlikuju po tome kako definiraju nasilje na internetu kao i po kriteriju za klasificiranje pojedinca kao sudionika nasilja na internetu, to jest, među istraživanjima postoji određeno neslaganje i nije sasvim jasno koliko puta je potrebno da se neko nasilno ponašanje ponovi da bi se pojedinca moglo smatrati sudionikom cybernasilja. Beran i Li (2007) su u svojem istraživanju sve pojedince koji su barem jedanput doživjeli ili počinili nasilno ponašanje na internetu klasificirali kao sudionike nasilja na internetu, ali ih nisu imenovali žrtvama ili nasilnicima, dok su u drugom istraživanju istraživači sve pojedince koji su doživjeli ili počinili nasilje jednom ili dva puta klasificirali kao direktne žrtve i počinitelje (Kowalski i Limber (2007). Međutim, Navarro, Ruiz-Oliva, Larranaga i

Yubero (2013) u svojem istraživanju žrtvama ili počiniteljima smatraju samo one pojedince koji su nekoliko puta tjedno u vremenskom razdoblju od 3 mjeseca doživjeli sve oblike nasilja navedene u skali od 10 čestica (rezultat 40 ili više). U ovom istraživanju se pojedince klasificiralo kao žrtve ili počinitelje ako su na skali doživljenog nasilja na internetu postigli rezultat veći od 44 ili na skali počinjenog nasilja rezultat veći od 42. Nadalje, potrebno je uočiti da je preko 75% ispitanika klasificirano u kategoriju umjereno. Ti ispitanici su u posljednjih godinu dana doživjeli ili počinili jedan ili više oblika nasilja na internetu te iako ih se s obzirom na njihov rezultat na skali ne klasificira kao žrtve ili počinitelje nasilja na internetu, ne smije ih se zanemariti. Svi ti ispitanici su bili izloženi nekom obliku nasilnog ponašanja putem interneta (barem u minimalnoj mjeri) te među njima ima i pojedinaca koji jedan oblik nasilja doživljavaju svakodnevno (odgovor 5 – uvijek). Kowalski i Limber (2007) su u svojem istraživanju dobili da je 11% ispitanika sudjelovalo u ponašanjima nasilja na internetu (kao žrtva ili počinitelj) barem jedan put u posljednjih nekoliko mjeseci.

Dobiveno je da je najčešće počinjeno i doživljeno nasilje na internetu ogovaranje. Druga često doživljena i počinjena nasilja su bila ruganje drugima, ismijavanje sadržaja koji su drugi objavili, primanje materijala seksualnog sadržaja i širenje neistine o pojedincu. Ispitanici su najmanje doživljavali širenje video snimki na kojima su oni bez njihovog dopuštenja, uvredljive komentare ispod njihovih objava i objavljivanje sramotnih ili privatnih informacija o njima od strane drugih. Kao i kod doživljenog nasilja, među najrjeđe počinjenim nasiljima se nalazi pisanje uvredljivih komentara ispod tuđih objava. Također, mali broj ispitanika je slao/la viruse drugima putem maila, provaljivalo u tuđe profile ili slalo slike seksualnog sadržaja. Đuraković, Šincek i Humer (2014) su u svojem istraživanju dobili slične rezultate gdje je ogovaranje bilo najčešće doživljeno i počinjeno nasilje, a ruganje drugima i ismijavanje objavljenog sadržaja je bilo među najčešće počinjenim nasilnim ponašanjima. Međutim, dobili su ponešto drugačije najrjeđe doživljena i počinjena nasilna ponašanja koja su uključivala provaljivanje u tuđe stranice (koje je bilo među najrjeđe počinjenim nasiljima u ovom istraživanju), uređivanje fotografija na uvredljiv način i prisiljavanje na razgovor o seksu. Među najčešćim ponašanjima u istraživanju Brack i Caltabiano (2014) su bili vrijeđanje drugih i ismijavanje, uz isključivanje iz grupa i prijeteće poruke, dok su najrjeđa uključivala lažno predstavljanje i provaljivanje u tuđe stranice (kao i u ovom istraživanju) uz krađu osobnih podataka, uređivanje fotografija na uvredljiv način i lažno predstavljanje drugima. Postoje

određena preklapanja u najčešće i najrjeđe doživljenim/počinjenim ponašanjima nasilja na internetu između istraživanja, ali i razlike. Razlike između ovog i ostalih istraživanja mogu biti posljedica različitih uzoraka, kulture i vremena provedbe istraživanja uzimajući u obzir da se popularnost određenih ponašanja mijenja s vremenom.

Drugi problem je bio ispitati povezanost učestalosti počinjenog i doživljenog nasilja putem interneta sa samopoštovanjem i subjektivnom dobrobiti (zadovoljstvom životom te pozitivnim i negativnim iskustvima). Dobivena je niska negativna povezanost zadovoljstva životom i doživljenog i počinjenog nasilja na internetu što znači da pojedinci koji imaju više iskustva sa nasiljem na internetu ujedno imaju i niže zadovoljstvo životom. Dobivena je niska negativna povezanost samopoštovanja i doživljenog nasilja, ali ne i počinjenog. Ovim rezultatima se djelomično potvrđuje treća postavljena hipoteza. U meta analizi Kowalski, Giumetti, Schroender i Lattanner (2014) je dobiveno da postoji negativna povezanost počinjenog i doživljenog nasilja na internetu sa zadovoljstva životom, kao i sa samopoštovanjem. Brewer i Kerslake (2014) su dobili negativnu povezanost samopoštovanja sa doživljenim/počinjenim nasiljem na internetu te su daljnjom analizom dobili da se nisko samopoštovanje može tretirati kao prediktor uključenosti u nasilje na internetu kao i u klasično nasilje. Iako je većina istraživača dobila značajne povezanosti samopoštovanja sa doživljenim/ počinjenim nasiljem na internetu, Chang i sur (2013; prema Brewer i Kerslake, 2014) su dobili značajnu povezanost samopoštovanja sa doživljenim nasiljem na internetu, ali ne i sa počinjenim. Jedno od objašnjenja povezanosti niskog samopoštovanja i doživljenog nasilja na internetu je da su možda pojedinci sa nižim samopoštovanjem „lakše mete“. Međutim, potreban je oprez pri takvom zaključivanju s obzirom da je moguće da pojedinci imaju niže samopoštovanje kao rezultat uključenosti u nasilje na internetu. U raznim istraživanjima je dobivena povezanost doživljenog i počinjenog nasilja na internetu što znači da pojedinci koji češće doživljavaju nasilje ujedno i češće čine nasilje na internetu (Brewer i Kerslake, 2014; Beran i Li, 2007). U ovom istraživanju je također dobivena umjerena pozitivna povezanost doživljenog i počinjenog nasilja. Kowalski, Limber i Agatston (2012; prema Kowalski, Giumetti, Schroender i Lattanner, 2014) smatraju da uključenost u nasilje na internetu kao žrtva može potaknuti pojedinca da se sam ponaša kao počinitelj, ali i obratno. Moguće objašnjenje povezanosti je da se pojedinac koji je žrtva nasilja usprotivi takvom tretmanu i sam postane nasilnik i tako uzvrati pojedincu koji ga je zlostavljao. Ujedno je moguće da su vršnjaci svjesni da je neki pojedinac počinitelj nasilja na internetu te mu se žele osvetiti, čime on sam postaje

žrtva (Beran i Li, 2007). S obzirom na trenutne podatke ne postoji mogućnost donošenja valjanog jednoznačnog zaključka te je potrebno provesti istraživanje kojim će se detaljnije ispitati povezanost doživljenog i počinjenog nasilja na internetu.

Kowalski i Limber (2007) su dobili da su djevojke češće uključene u nasilje na internetu bilo kao počinitelji ili kao žrtve, dok su drugi istraživači dobili da će muškarci češće biti počinitelji nasilja na internetu, dok su žene češće žrtve (Sounder i sur, 2010; prema, Giumetti, Schroender i Lattanner, 2014). Nadalje, prema nekim istraživanjima muškarci češće čine nasilje, ali nema razlike između muškaraca i žena s obzirom na doživljeno nasilje (Li, 2006). U ovom istraživanju nije dobivena razlika doživljenog i počinjenog nasilja na internetu s obzirom na spol pojedinca, što je u skladu s postavljenom hipotezom i raznim istraživanjima (Hinduja i Patchin, 2008; Ybarra i Mitchell, 2004). Dobivena je značajna razlika doživljenog nasilja na internetu s obzirom na razred, ali ne i počinjenog. Učenici trećeg razreda su izvijestili o većem broju doživljenog nasilja u odnosu na učenike drugih razreda. S obzirom da nije zabilježena dob pojedinog ispitanika, dobivene rezultate je teško usporediti s drugim istraživanjima jer se u većini istraživanja ispitivala razlika s obzirom na dob, a ne razreda. Međutim, važno je napomenuti da je Li (2008) u svojem istraživanju dobio da su stariji ispitanici češće uključeni u nasilje na internetu u odnosu na mlađe ispitanike, što je u skladu s rezultatima dobivenim u ovom istraživanju, iako nisu ispitivane razlike s obzirom na dob, već na pripadnost razredu. U sljedećem istraživanju bi se trebala uzeti dob ispitanika kao i veći broj različitih godina školovanja (na primjer, prvi do četvrtog razreda) što bi omogućilo bolju i detaljniju analizu mogućih dobnih razlika.

Nedostatci istraživanja i smjernice za buduća istraživanja

Korištena skala za ispitivanje doživljenog i počinjenog nasilja na internetu nije bez svojih ograničenja. Jedno od ograničenja je nedovoljna preciznost pojedinih čestica; tijekom ispunjavanja upitnika ispitanici su bili nesigurni oko toga što čestica podrazumijeva. Ispitanici su često kod čestice „Ogovarao/la sam druge na internetu.“ pozivali istraživača s pitanjem „Odnosi li se pitanje na privatni ili javni razgovor?“. S obzirom da je danas na internetu moguće razgovarati privatno sa samo jednim pojedincem, privatno sa većim brojem pojedinaca ili pak javno tako da i drugi pojedinci koji ne sudjeluju u razgovoru mogu vidjeti, ispitanici su bili zburnjeni. Nadalje, u svakoj čestici je bilo jasno naznačeno putem interneta te su ispitanici bili nesigurni odnosi li se to samo na društvene mreže kao što su Facebook i Instagram ili pak uključuje i Whatsapp i Viber za koje su izvještavali da ih ne smatraju dijelom interneta, iako je moguće njima komunicirati samo ako je pojedinac

povezan na internet. Također, skala je ograničena korištenjem pojma internet jer se nasilje na internetu (usprkos svojem nazivu) može odvijati i putem mobitela (Hinduja i Patchin, 2009) te je moguće da se isključivanjem mobitela kao mogućeg sredstva preko kojeg se odvija nasilje gubi uvid u moguće žrtve ili počinitelje nasilja. Nedostatak su i korištene skalne vrijednosti. Skalne vrijednosti su se kretale od 1 do 5 s time da je broj jedan označavao „nikada“, a pet „uvijek“, te su središnje vrijednosti bile „rijetko“ (2), „ponekad“ (3) i „često“ (4). U drugim istraživanjima nasilja na internetu raspon skalnih vrijednosti je varirao (3, 5 ili 7), međutim, te vrijednosti su predstavljale činjenje/doživljavanje nasilja „jednom ili dva puta“, „tri do pet puta“, „nekoliko puta tjedno“ ili pak „svakodnevno“ (Beran i Li, 2007; Navarro, Ruiz-Oliva, Larranaga i Yubero, 2013). Mogući problem kod korištenja skalnih vrijednosti „rijetko“, „ponekad“ i „često“ je taj što mogu biti drukčije interpretirani od strane različitih ispitanika te samim time isti odabrani odgovor ne mora značiti isto različitim ispitanicima pa je mogućnost zaključivanja o stvarnoj frekvenciji pojavljivanja određenog ponašanja smanjena. Burušić (1999) je u svojem istraživanju dobio preklapanja u procjenama koje su ispitanici davali za spomenute skalne vrijednosti te je predložio različite kombinacije većeg broja skalnih vrijednosti zavisno o njihovom kvantitativnom odnosu. U budućim istraživanjima bi trebalo revidirati skalu, skalne vrijednosti s obzirom na rezultate Burušićevog (1999) istraživanja ili koristiti drugu skalu i usporediti s podacima dobivenima u ovom istraživanju.

Nadalje, iako je ispitivač pokušao osigurati najveću razinu anonimnosti koju je situacija dopuštala i pokušao spriječiti razgovor među ispitanicima, ispitanici su i dalje imali uvid u upitnik pojedinaca koji su sjedili u blizini. Bilo poželjno povećati razinu anonimnosti ispitanika kako bi se dodatno osigurala njihova privatnost kao i smanjila vjerojatnost socijalno poželjnih odgovara.

U budućim istraživanjima bi se, uz razinu anonimnosti i promjenu skale, trebalo ispitati i veći broj ispitanika kako bi se dobio bolji uvid u situaciju. Također, potrebno je odrediti jasnu definiciju nasilja na internetu kao i odrediti fiksnu frekvenciju pojavljivanja ponašanja koja bi omogućila istraživačima lakšu usporedbu istraživanja, ali i olakšala preventivne programe kojima je cilj pomoći žrtvama i počiniteljima nasilja, kao i smanjiti ili ukloniti nasilje na internetu u cijelosti. Da bi se dobila potpunija slika nasilja na internetu, potrebno je ispitati što motivira pojedince da čine nasilna ponašanja putem interneta. Neka su se istraživanja posvetila motivaciji pojedinaca uključenih u nasilje na internetu (Law, Shapka, Domane i Gagne, 2012; prema Kowalski, Giumetti, Schroeder i

Lattanner, 2014). Neki smatraju da se pojedinci upuštaju u nasilje na internetu kao odgovor na doživljeno klasično nasilje ili nasilje na internetu (Raskauskas i Stoltz, 2007), a drugi pak smatraju da su pojedinci motivirani ljutnjom ili željom da pokažu svoje tehničke sposobnosti, međutim potrebna su daljnja istraživanja. Unatoč tome, postoji malen broj istraživanja koji su se posvetili motivaciji pojedinaca pa bi se u budućem istraživanju motivacija pojedinca mogla uključiti kao varijabla.

6. Zaključak

- a) Dobiveno je da je 3.36% ispitanika žrtve nasilja na internetu dok je 6.72% ispitanika počinitelji nasilja na internetu. Također, preko 75% ispitanika je doživjelo ili počinilo neki oblik nasilja na internetu, ali manje učestalo. Ogovaranje se pokazalo kao najučestalije doživljeno i počinjeno nasilje na internetu. Najrjeđe doživljeno nasilje na internetu je širenje video snimki bez dopuštenja žrtve, a najrjeđe počinjeno nasilje na internetu je slanje virusa drugima putem elektroničke pošte.
- b) Dobivena je značajna niska negativna korelacija doživljenog i počinjenog nasilja na internetu sa zadovoljstvom života; pojedinci koji izvještavaju o većem doživljenom i počinjenom nasilju na internetu ujedno izvještavaju o nižem zadovoljstvu životom. Dobivena je značajna niska negativna korelacija doživljenog nasilja na internetu i samopoštovanja; pojedinci koji su postigli viši rezultat na skali doživljavanja nasilja na internetu su ujedno izvještavaju o nižem samopoštovanju. Nije dobivena značajna povezanost počinjenog nasilja na internetu i samopoštovanja, kao ni povezanost počinjenog i doživljenog nasilja na internetu s pozitivnim/negativnim iskustvima.
- c) Dobivena je značajna razlika doživljavanja nasilja na internetu između drugih i trećih razreda srednjih škola; učenici trećih razreda izvještavaju o većem broju doživljenih nasilničkih ponašanja na internetu. Nije dobivena značajna razlika doživljenog kao ni počinjenog nasilja na internetu između mladića i djevojaka. Nije dobivena značajna razlika u počinjenom nasilju na internetu između mladića i djevojaka niti između učenika drugih i trećih razreda.

7. Literatura

Beran, T., i Li, Q. (2008). The relationship between cyberbullying and school bullying. *The Journal of Student Wellbeing*, 1(2), 16-33.

- Bezinović, P. (1988). Percepcija osobne kompetentnosti kao dimenzija samopoimanja. Doktorska disertacija. Zagreb: Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.
- Bilić, V., Buljan Flander, G., i Rafajac, B. (2014). Life satisfaction and school performance of children exposed to classic and cyber peer bullying. *Collegium antropologicum*, 38(1), 21-29.
- Brack, K., i Caltabiano, N. (2014). Cyberbullying and self-esteem in Australian adults. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 8(2).
- Brewer, G., i Kerslake, J. (2015). Cyberbullying, self-esteem, empathy and loneliness. *Computers in Human Behavior*, 48, 255-260.
- Burušić, J. (1999). Kakve kategorije rabimo u upitnicima i skalama procjena?. *Društvena istraživanja*, 8(1 (39)), 137-152.
- Campbell, M. A. (2005). Cyber bullying: An old problem in a new guise? *Australian Journal of Guidance and Counselling*, 15 (1), 68-76.
- Četin, B., Yaman, E., i Peker, A. (2011). Cyber victim and bullying scale: A study of validity and reliability. *Computers & Education*, 57(4), 2261-2271.
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J. i Griffin, S. (1985). The Satisfaction with Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, 49, 71-75.
- Diener, E., Oishi, S. i Lucas, R.E. (2009). Subjective well-being: The science of happiness and life satisfaction. U: S.J. Lopez i C.R. Snyder (Ur.), *The Oxford handbook of positive psychology*, 63 – 73. New York: Oxford University Press.
- Dilmac, B. (2009). Psychological needs as a predictor of cyber bullying: A preliminary report on college students. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 9(3), 1307-1325.
- Đuraković, S.J., Šincek, D. i Humer, J.T. (2014). Prikaz skale doživljavanja/činjenja nasilja preko interneta i rezultata primjene te skale na Vinkovačkim srednjoškolicima.
- Erdur-Baker, O. i Kavut, F. (2007). Cyber bullying: A new face of peer bullying. *Eurasian Journal of Educational Research*, 27, 31-42.
- Hinduja, S., i Patchin, J. W. (2008). Cyberbullying: An exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant behavior*, 29(2), 129-156.
- Hinduja, S. i Patchin, J. (2009). *Bullying Beyond the Schoolyard*. California: Corwin Press.
- Hobbs, M. E. (2009). *E-Bullies: The Detrimental Effects of Cyberbullying on Students' Life Satisfaction* (Doctoral dissertation, Miami University).

- Hunter, S. C., Boyle, J. M., i Warden, D. (2007). Perceptions and correlates of peer-victimization and bullying. *British Journal of Educational Psychology*, 77(4), 797-810.
- Komšo i Burić (2016). Dienerove skale subjektivne dobrobiti: Skala zadovoljstva životom, Skala prosperiteta i Skala pozitivnih i negativnih iskustava. U *Zbirka psiholoških skala i upitnika, svezak 8*. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Kowalski, R. M., i Limber, S. P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of adolescent health*, 41(6), S22-S30.
- Kowalski, R. M., i Limber, S. P. (2013). Psychological, physical, and academic correlates of cyberbullying and traditional bullying. *Journal of Adolescent Health*, 53(1), S13-S20.
- Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., Schroeder, A. N., i Lattanner, M. R. (2014). Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth.
- Li, Q. (2006). Cyberbullying in schools: A research of gender differences. *School psychology international*, 27(2), 157-170.
- Li Q. (2008). A cross-cultural comparison of adolescents' experience related to cyberbullying. *Educational Research*, 50, 223-234.
- Li, Q. (2010). Cyberbullying in high schools: A study of students' behaviors and beliefs about this new phenomenon. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 19(4), 372-392.
- Limber, S. P. i Small, M. A. (2003). State laws and policies to address bullying in schools. *School Psychology Review*, 32, 445 - 455.
- Moore, P. M., Huebner, E. S., i Hills, K. J. (2012). Electronic bullying and victimization and life satisfaction in middle school students. *Social Indicators Research*, 107(3), 429-447.
- Navarro, R., Ruiz-Oliva, R., Larrañaga, E., i Yubero, S. (2013). The impact of cyberbullying and social bullying on optimism, global and school-related happiness and life satisfaction among 10-12-year-old schoolchildren. *Applied Research in Quality of Life*, 10(1), 15-36.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Oxford: Blackwell.

- Patchin, J. W., i Hinduja, S. (2010). Cyberbullying and self-esteem. *Journal of school health, 80*(12), 614-621.
- Patchin, J. W., i Hinduja, S. (2011). Traditional and nontraditional bullying among youth: A test of general strain theory. *Youth & Society, 43*(2), 727-751.
- Postmes, T., i Spears, R. (1998). Deindividuation and antinormative behavior: A meta-analysis. *Psychological bulletin, 123*(3), 238.
- Raskauskas, J., i Stoltz, A. D. (2007). Involvement in traditional and electronic bullying among adolescents. *Developmental psychology, 43*(3), 564.
- Riebel, J., Jager, R. S. i Fischer, U. C. (2009). Cyberbullying in Germany – An exploration of prevalence, overlapping with real life bullying and coping strategies. *Psychology Science Quartely, 51*, 298 – 314.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Sbarbaro, V. i Enyeart Smith, T. (2011). An exploratory study of bullying and cyberbullying behaviors among economically/educationally disadvantaged middle school students. *American Journal of Health Studies, 26*, 139 – 151.
- Schenk, A. M., i Fremouw, W. J. (2012). Prevalence, psychological impact, and coping of cyberbully victims among college students. *Journal of School Violence, 11*(1), 21-37.
- Schneider, S. K., O'Donnell, L., Stueve, A. i Coulter, R. W. S. (2012). Cyberbullying, school bullying and psychological distress: A regional census of high school students. *American Journal of Public Health, 102*, 171-177.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., i Tippett, N. (2006). An investigation into cyberbullying, its forms, awareness and impact, and the relationship between age and gender in cyberbullying. Research Brief No. RBX03-06. London: DfES.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S. i Trippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of child psychology and psychiatry, 49*(4), 376-385.
- Snell, P.A. i Englander, E. (2010). Cyberbullying victimization and behaviors among girls: Applying research findings in the field. *Journal of Social Sciences, 6*, 510 – 514.
- Sourander, A., Klomek, A. B., Ikonen, M., Lindroos, J., Luntamo, T., Koskelainen, M., ... i Helenius, H. (2010). Psychosocial risk factors associated with cyberbullying among adolescents: A population-based study. *Archives of general psychiatry, 67*(7), 720-728.

- Ševčikova, A, Šmahel, D. i Otavova, M. (2012). The perception of cyberbullying in adolescent victims. *Emotional and Behavioural Difficulties*, 17 (3-4), 319-328.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Oxford: Blackwell.
- Valkenburg, P. M., i Peter, J. (2011). Online communication among adolescents: An integrated model of its attraction, opportunities, and risks. *Journal of adolescent health*, 48(2), 121-127.
- Wang, J., Iannotti, R. J., i Nansel, T. R. (2009). School bullying among adolescents in the United States: Physical, verbal, relational, and cyber. *Journal of Adolescent health*, 45(4), 368-375.
- Ybarra, M. L., Diener-West, M., i Leaf, P. J. (2007). Examining the overlap in Internet harassment and school bullying: Implications for school intervention. *Journal of Adolescent Health*, 41(6), S42-S50.
- Ybarra, M. L., i Mitchell, K. J. (2004). Online aggressor/targets, aggressors, and targets: A comparison of associated youth characteristics. *Journal of child Psychology and Psychiatry*, 45(7), 1308-1316.